

Brydninger mellem pietistisk og herrnhutisk vækkelseskultur, belyst ud fra C.O.Rosenius' syn på læren om universel retfærdiggørelse¹

Finn Aa. Rønne, professor, dr. theol.

Dansk Bibel-Institut og
Fjellhaug International University College – Copenhagen
Leifsgade 33,6., 2300 København S

finn@dbi.edu

Resume:

Artiklen giver en fremstilling af brydningen mellem pietismen og herrnhutismen, som det bl.a. kommer til udtryk i en debat om verdensretfærdiggørelseslæren. Det sker med udgangspunkt i en historisk skildring af vækkelseskulturen på Bornholm. I relation til den lutherske dialektik mellem 'lov' og 'evangelium' peges der på pietismens vægtlægning på loven, dvs. det, som på et indre eller ydre plan stiller krav til mennesket, i modsætning til herrnhutismens fremhævelse af evangeliet, dvs. det, som er tilvejebragt for alle gennem Jesu død og nu tilbydes den enkelte. Videre behandles C.O.Rosenius' syn på læren om universel retfærdiggørelse (l.u.r.), og det ses i sammenhæng med hans position i spændingen mellem en pietistisk og en herrnhutisk kristendomsforståelse, således at

---

¹Artiklen har tidligere været publiceret som fagfællebedømt artikel i Sixten Ekstrand (red.), *Pietistisk och herrnhutisk väckelsekultur i Norden*, SKRIFTER I PRAKTISK TEOLOGI VID ÅBO AKADEMI NR 49 (Åbo, 2006), 42-51.

hans stilling i forhold til pietismen og herrnhutismen set i relation til hans syn på l.u.r. belyser de teologiske brydninger mellem disse to vækkelseskulturer. Det påpeges, hvordan der både ved debatten om l.u.r og ved brydningen mellem de to vækkelseskulturer er tale om en reaktion/modreaktion-mekanisme. Fremstillingen i denne artikel ligger til grund for flere af de efterfølgende artikler om nyeangelismen.

Keywords:

Pietisme – Herrnhutisme – Zinzendorf - C.O.Rosenius – læren om verdensretfærdiggørelse – Bornholm – vækkelseskultur - P.C.Trandberg – Chr. Møller - Luthersk Missionsforening - Evangelisk Luthersk Missionsforening – lov – evangelium – Rune Söderlund

Indledning

Ofte betragtes pietismen og herrnhutismen som to nært beslægtede vækkelsesretninger – hvad de da også er, både i deres oprindelse og fortsatte udvikling, ikke mindst set i forhold til andre teologiske retninger. I denne artikel vil jeg imidlertid fokusere på de indbyrdes forskelle – og i visse henseende modsætninger og brydninger, der også er mellem de to vækkelseskulturer. Det sker ud fra en teologisk – og især teologihistorisk – synsvinkel. Materialet er primært hentet fra min specialeafhandling, *C.O.Rosenius og læren om universel retfærdiggørelse. Lærte C.O.Rosenius verdensretfærdiggørelse?* (København 1990) og de kilder, den bygger på.²

Jeg vil tage udgangspunkt i vækkelseskulturen på min egen hjemegn, øen Bornholm i Danmark. Bornholm ligger på grænsen til Sverige og er, hvad vækkelseshistorien angår, meget påvirket af udviklingen der. En fremstilling af den bornholmske vækkelseskultur kan derfor også bidrage med et internordisk perspektiv på forholdet mellem pietistisk og herrnhutisk vækkelseskultur.

Pietistisk og herrnhutisk vækkelseskultur på Bornholm

Ligesom i resten af Danmark virkede der i løbet af 1700-tallet flere pietistiske præster på Bornholm, men også her døde den pietistiske vækkelse snart ud. Kirkelivet var ved århundredeskiftet meget præget af rationalismen, og det fortsatte det med at være til langt ind i det følgende århundrede. Først i 1860'erne kom de folkelige vækkelser til Bornholm. Den centrale skikkelse var her born-

---

² For en nærmere dokumentation af det, som fremføres i denne artikel, i form af reference til de enkelte kilder, henvises der til min specialeafhandling.

holmeren P.C. Trandberg, der i 1860 vendte tilbage til sin fødeø som kapellan efter studier i København og et kortvarigt virke i Jylland. Han virkede både som fast kapellan og omrejsende forkynder og blev ophav til en meget omfattende, udpræget pietistisk vækkelse på øen. Hans bods- og vækkelsesforkyndelse, der vendte sig imod rationalismen i kirken og verdsliggørelsen i de enkelte menneskers liv havde en stærk effekt, og Trandberg fik mange tilhængere over hele Bornholm. Bl.a. under påvirkning af Søren Kierkegaards radikale kirkekritik trådte P.C. Trandberg i 1863 ud af Den Danske Folkekirke og dannede en frimenighed med lokale forsamlinger flere steder på Bornholm.

Den bornholmske vækkelse og frimenigheden oplevede imidlertid snart en dybtgående splittelse. Omkring 2/3 af frimenighedens 1600 medlemmer fulgte en af Trandbergs medarbejdere, smeden Chr. Møller, da han brød med Trandberg, vendte tilbage til folkekirken og dannede Luthersk Missionsforening (LM), der efterhånden udbredte sin virksomhed til det øvrige Danmark. Senere, omkring 1890, blev LM selv splittet i to, og de medlemmer, som skilte sig ud, dannede Evangelisk Luthersk Missionsforening (ELM). En af de fremtrædende personer i ELM, som kom til at stå i et modsætningsforhold til Chr. Møller, var Chr. Bau, søn af en skræddermester fra brødremenigheden i Christiansfeld.

Ved begge splittelser gjorde der sig uden tvivl både psykologiske og socio-kulturelle forhold gældende. Det har imidlertid ikke fået meget opmærksomhed i forskningen. Den har – ligesom det vil ske i denne artikel – primært fokuseret på de teologiske faktorer. I *Bornholmske Samlinger*, udgivet af Bornholms historiske Samfund, III. række – 14. Bind, 2000, behandler Docent Rune Söderlund, Teologiska Institutionen ved Lunds Universitet, ovenstående hændelsesforløb under overskriften 'Svensk evangelisk väckelse på Bornholm'. Her forklarer han udviklingen ud fra det, han beskriver som en grundlæggende teologisk forskel og spænding mellem pietismen og herrnhutismen – noget som ikke mindst har gjort sig gældende i den kirke- og teologihistoriske udvikling i Sverige. Mens pietismen er karakteriseret af en introspektiv selvprøvelse – ofte i relation til ordo salutis skemaets forskellige trin – og deraf følgende krav til mennesket, hvilket kan blive en hindring for den troendes frimodighed, glæde og vished, fremstår herrnhutismen som en reaktion herpå ved at vise bort fra mennesket og i stedet rette opmærksomheden mod det, som allerede er bragt i stand i og med Jesu død på korset. At denne opmærksomhed omkring Kristi lidelse og død i alt fald i en periode af herrnhutismens historie har udartet sig i en sentimental blods- og sårmystik forandrer ikke noget ved denne fremstilling af forholdet mellem pietismen og herrnhutismen.

Det er denne forskel og spænding, som lå til grund for udviklingen i det bornholmske vækkelsesmiljø. Nogle oplevede angiveligt, at de ikke fik fred og vished gennem Trandbergs pietistiske

bods- og vækkelsesforkyndelse med dens stadige krav om ændringer, som måtte ske med den enkelte i form af anger, bod, omvendelse, tro og en ny, anderledes livsførelse. Derfor førte det til splittelse, da Chr. Møller – og i næste omgang mange andre gennem hans forkyndelse – i stedet fik fremhævet, at alt det, som blev krævet af dem, allerede var bragt i orden i og med Jesu liv, død og opstandelse. Efter nogle år oplevede Chr. Møller og andre ledere i LM, at denne vægtlægning på 'det allerede fuldbyrdede' kunne føre til sløvhed og ligegyldighed. Da de som en konsekvens heraf begyndte at lægge vægt på formaningerne til et helligt liv, førte det igen til en splittelse af vækkelsesmiljøet omkring LM, som nu var blevet udbredt til både Sjælland og Jylland.

I relation til denne beskrivelse skal tre forhold fremdrages, som har en særlig betydning for det, som er emnet for denne artikel:

1. Det, som i begge tilfælde lå til grund for splittelsen, fremstilles som en herrnhutisk reaktion på en pietistisk forkyndelse. Som det fremgår af navnet på den forening, der blev resultatet af den anden splittelse, bliver det sat i relation til den lutherske dialektik mellem 'lov' og 'evangelium'. Pietismen lægger vægten på loven, dvs. det, som på et indre eller ydre plan stiller krav til mennesket,³ mens herrnhutismen modsat fremhæver evangeliet, dvs. det, som er tilvejebragt gennem Jesu død og nu tilbydes og gives til mennesket.
2. Den herrnhutiske påvirkning kom fra den ny-evangeliske bevægelse i Sverige,⁴ hvis centrale skikkelse var Carl Olof Rosenius. Dermed blev de spændinger mellem pietisme og herrnhutisme, som har karakteriseret det svenske vækkelsesmiljø overført til Danmark, hvor man hidtil ikke havde oplevet de samme brydninger mellem de to retninger. Da Luthersk Missionsforening kort tid efter sin oprettelse startede virksomhed omkring Skjern i Vestjylland, kom man hurtigt til at stå i et modsætningsforhold til det pietistiske Indre Mission, og i den forbindelse møder vi de samme diskussioner om, hvor meget der er fuldbyrdet henholdsvis står tilbage for os mennesker, når det gælder vores frelse.
3. En særlig lære om universel retfærdiggørelse kom til at stå centralt i de teologiske kontroverser, som forekom i forbindelse med splittelserne i det bornholmske vækkelsesmiljø. Læren har ofte været udtrykt gennem en enkelt linie fra en svensk herrnhutisk sang: *Verden i Jesus retfærdig er vor-*

---

³ Ved karakteristikken af pietismen anvendes af og til betegnelsen 'lovisk', og der sigtes da til det, som menes at være faren ved pietismens vægtlægning på loven, nemlig at det grundlæggende i kristendommen bliver de fordringer, som på forskellige områder stilles til mennesket.

⁴ 'Nyevangelse' er et almindeligt begreb i svensk og finsk kirkehistorisk forskning, men det er langt fra entydigt – hverken i historisk eller dogmatisk henseende. Stormark (1981, p.29ff.) redegør for de forskellige forståelser af begrebet. Jeg følger Stormarks egen opfattelse, ifølge hvilken 'nyeangelismen' forstås som den vækkelsesbevægelse, der med rødder i det såkaldte ny-læseri i Norrland og et tydeligt herrnhutisk præg opstår i Sverige omkring midten af 1800-tallet med C.O.Rosenius som den banebrydende person. Der er en parallel bevægelse i Finland med F.G.Hedberg som hovedpersonen.

den. En mere udviklet teologisk definition kan formuleres således: *Hvert menneske er direkte, uden begrænsning objekt for den retfærdiggørelse og tilgivelse, som er knyttet til Kristus i hans død og opstandelse, og det fremsættes derfor som et almengyldigt udsagn og et fuldbyrdet faktum, at alle – i en vis forstand – personligt er retfærdiggjort og har syndernes forladelse.*

Chr. Møller var i den første tid efter bruddet med P.C.Trandberg en varm fortaler for denne lære. Senere tog ledende personer i LM tydeligt afstand fra den. Til gengæld blev læren om universel retfærdiggørelse et centralt lærepunkt for Evangelisk Luthersk Missionsforening, og bruddet med LM blev bl.a. begrundet med, at man her havde forladt ”denne evangeliske lære”.

Læren om universel retfærdiggørelse til debat

Det viser sig, at læren om universel retfærdiggørelse (l.u.r.) lige siden reformationen og ganske særligt i de sidste 200 år har været genstand for en stadig tilbagevendende debat inden for de lutherske kirker og bevægelser, navnlig i USA og Skandinavien. Første gang man møder l.u.r. eksplicit fremstillet, er i slutningen af 1500-tallet hos teologen Samuel Huber, en tidligere calvinist der var gået over til lutherdommen. Dernæst finder vi en eksplicit udformet l.u.r. hos Zinzendorf og i den tyske herrnhutisme.⁵ Og siden er læren – med impulser fra Zinzendorf og den tyske herrnhutisme – på en særlig måde blevet udviklet og diskuteret i lutherske vækkelseskredse i USA og Skandinavien.

Udviklingen af og diskussionerne omkring l.u.r. har haft både en teoretisk-teologisk og en mere praktisk, pastoral-teologisk side.⁶ I denne sammenhæng er det den praktisk pastoral-teologiske side, som er af særlig interesse. Og her er der især to forhold, som er bemærkelsesværdige i relation til vores emne:

1. L.u.r. viser sig i mange tilfælde at være et centralt punkt i brydningen mellem en pietistisk og en herrnhutisk præget kristendomsforståelse. Den er da udtryk for en herrnhutisk reaktion på elementer i pietismen,⁷ idet den over for pietismens fremhævelse af det, som må ske med og gennem det enkelte menneske, tværtimod giver udtryk for, at alt det afgørende allerede er sket i og med det, Jesus har udvirket ved sin død og opstandelse – også menneskets retfærdiggørelse og tilgivelsen af dets synder. Forholdene omkring splittelserne i det bornholmske vækkelsesmiljø var altså i den henseende meget typiske.

---

⁵ Aalen, 1952, p.281f. og 309f. Aalen, 1982, p.145. Stormark, 1981, p.12ff.

⁶ Begge sider behandles grundigt i min specialeafhandling (Rønn Pedersen, 1990)

⁷ Hos Zinzendorf fremtræder l.u.r. f.eks. som en tydelig antipietistisk reaktion. Aalen, 1952, p.309f. Stormark, 1981, p.11, 24 og 66.

2. C.O.Rosenius er ofte blevet inddraget i debatterne om l.u.r. Gang på gang er noget af det, han har skrevet, blevet citeret, og man har påberåbt sig hans autoritet. Og som noget meget bemærkelsesværdigt har både tilhængere og modstandere af l.u.r. søgt støtte hos C.O.Rosenius – og det i lige høj grad for begge parter vedkommende. Jeg har fundet 32 personer, som henviser til C.O.Rosenius i en debat om l.u.r. – i 17 tilfælde regnes han for tilhænger og i 15 tilfælde for modstander af l.u.r.⁸ I flere tilfælde er de samme steder i Rosenius' forfatterskab blevet taget til indtægt for begge (og altså helt modsatte) syn.

Dette er baggrunden for, at specialeafhandlingens centrale problemstilling blev formuleret i spørgsmålet: Lærte C.O.Rosenius universel retfærdiggørelse?⁹ – og at samme spørgsmål i denne artikel skal bruges til at belyse brydningerne mellem pietistisk og herrnhutisk vækkelseskultur.

C.O.Rosenius' syn på læren om universel retfærdiggørelse

Ifølge mine undersøgelser¹⁰ kan C.O.Rosenius' stillingtagen til l.u.r. sammenfattes i fire punkter:¹¹

1. Rosenius tager gennem hele sin virksomhedsperiode principielt set afstand fra l.u.r. – sådan som denne er defineret ovenfor.
2. Samtidig ligger Rosenius dog ofte i sine fremstillinger meget tæt på læren om universel retfærdiggørelse. For det første kan han – også i udpræget teoretisk-teologiske udredninger – komme med formuleringer, der i første omgang kunne tages som udtryk for l.u.r. For det andet er det anliggende, som ligger bag l.u.r., et hovedmotiv i hans lære og forkyndelse.
3. På trods af Rosenius' principielle stillingtagen findes der – gennem hele hans forfatterskab – enkelte udtalelser i forbindelse med den praktiske forkyndelse og sjælesorg, som isoleret betragtet er ensbetydende med en lære om universel retfærdiggørelse.
4. Rosenius' standpunkt i forhold til l.u.r., der således kan karakteriseres som en spænding mellem punkt 1 på den ene side og punkt 2 og 3 på den anden (hvilket forklarer den bemærkelsesværdige uenighed om Rosenius' syn på læren om den universelle retfærdiggørelse) hænger nøje sammen med hans position i spændingen mellem en pietistisk og en herrnhutisk kristendomsforståelse. Derfor kan vi nu lade hans stilling i forhold til pietismen og herrnhutismen set i relation til hans syn på l.u.r. belyse de teologiske brydninger mellem disse to vækkelseskulturer.

---

⁸ Rønn Pedersen, 1990, p.25f.

⁹ Rønn Pedersen, 1990, p.27.

¹⁰ Undersøgelserne er baseret på teologiske og forkyndende artikler fra bladet *Pietisten*, som C.O.Rosenius var redaktør for gennem en periode på 26 år, samt breve og prædikener. Ved undersøgelserne har jeg inddelt teksterne i tre grupper: 1. Teologiske artikler og breve fra hans senere år. 2. Teologiske artikler og breve fra hans yngre år. 3. Forkyndende og sjælesørgelige artikler, breve og prædikener.

¹¹ Rønn Pedersen, p.163f.

Rosenius i spændingen mellem pietisme og herrnhutisme

I spændingen mellem pietisme og herrnhutisme indtog Rosenius en midterposition både i kraft af sin teologihistoriske baggrund og gennem sin stillingtagen til de teologiske spørgsmål, som var særligt aktuelle i hans samtids vækkelsesmiljø.

Rosenius havde sin baggrund i de nordsvenske vækkelseskredse – de såkaldte læsere. Disse var delt i to retninger: 'gammellæserne' og 'nylæserne'. Gammellæseriet, der havde rødder tilbage til midten af 1700-tallet, var meget pietistisk præget. Nylæseriet opstod langt på vej som en reaktion på dette og var tydelig herrnhutisk orienteret. Rosenius kom selv fra nylæserkredsene. Det er derfor naturligt, at han fra starten var meget herrnhutisk influeret. Han modtog imidlertid også i det nordsvenske vækkelsesmiljø påvirkning fra en mere pietistisk inspireret kristendomsforståelse. Dertil kommer, at han allerede tidligt havde en noget kritisk distance til visse elementer i sin herrnhutiske baggrund.

Dette er dernæst blevet forstærket gennem den litteratur, Rosenius brugte og blev præget af. Her finder vi en stor mængde pietistisk orienterede opbyggelsesbøger, hvor Erik Pontoppidans forfatterskab indtager en særstilling. At det var en passage fra Pontoppidans bog *Troens Spejl*, der var den direkte årsag til Rosenius' åndelige gennembrud, fik varig betydning for hans forhold til pietismen og dermed for hele hans kristendomssyn, hvor forholdet mellem den sande og den falske tro og vigtigheden af selvprøvelse står centralt. Ellers er det bemærkelsesværdigt, at de forfattere, der havde særlig stor betydning for Rosenius, som regel stod for et moderat pietistisk eller herrnhutisk syn.

Spændingen mellem pietismen og herrnhutismen kom også til udtryk gennem en række forhold i Rosenius' samtid, således at han ved flere lejligheder oplevede sig placeret i denne spænding. Det blev særlig tydeligt, når han blev ført ud i debatter, hvor han måtte gå imod personer på begge fløje. Ofte fremstiller han to 'afveje' – en 'lovisk' og en 'evangelisk', hvorefter han gør rede for den middelev, han selv ønsker at følge. Oprindeligt bekæmpede han den 'afvej', der kom til udtryk gennem en forkert anvendelse af den pietistiske ordo salutis, nemlig der hvor den ikke bare bruges deskriptivt men også præskriptivt (se nedenfor). Han blev både af sig selv og sin samtid betragtet som herrnhuter. Det blev imidlertid snart klart for ham, at også herrnhutismen kunne føre uheldige ting med sig, som det var nødvendigt at advare imod. Han reserverer sig ikke mindst over for de tilspidsede herrnhutiske udtryk, der på en for ensidig måde fremhæver evangeliets objektive og universelle karakter, således at det fører til ligegyldighed i forhold til omvendelsen, troen og det kristne liv.

Det samme kommer frem, hvis man betragter Rosenius' forkyndelse ud fra denne synsvinkel. Særligt i den første tid er den helt klart bestemt af en herrnhutisk reaktion imod en, som Rosenius ser det, 'pietistisk lovished'. Han taler til mennesker, der er bundet af ordo salutis-skemaets krav om bestemte sjælstilstande på vejen mod en sand tro og er fikseret i en introspektiv søgen efter de rette virkninger. Over for disse forkyndes et betingelsesløst evangelium om Kristi fuldbragte værk: "Alt er færdigt og klart til at modtage – for intet. Kom som du er!" Samtidig er der imidlertid også tydelige pietistiske træk. Rosenius understreger betydningen af, at man har erfaret en levende tro. Der er en gennemgående selvransagende tone og en fremhævelse af 'troens kendetegn'. Typisk pietistisk er også den efterhånden stærkere vægtlægning på nødvendigheden af omvendelse, troens personlige tilegnelse og det kristne livs udfoldelse i tjeneste for Gud og mennesker.

Mange har villet se en regulær udvikling i Rosenius' forhold til de to retninger i form af en glidning fra herrnhutismen hen imod en mere pietistisk kristendomsforståelse. Der er nok ingen tvivl om, at der sker en vis afklaring i synet på uheldige tendenser ved bestemte udformninger af herrnhutismen, og at det falder sammen med en større forståelse for elementer i pietismen. Frem for alt kan man se denne afklaring i hans ændrede holdning til brugen af usædvanlige og tilspidsede udtryk ved forkyndelsen af evangeliet – hvilket han efterhånden helt vender sig imod. Der findes imidlertid allerede i Rosenius' tidlige år ansatser både til de forbehold over for herrnhutismen, som træder tydeligere frem senere, og til en positiv holdning over for pietismen.

Når Rosenius således også selv placerer sig i en midterposition mellem pietismen og herrnhutismen, er det en følge af, at han er meget opmærksom på den aktuelle situation i vækkelsesmiljøet og behovene hos tilhørerne. Det gør, at han har forståelse for og selv i sin lære og forkyndelse er bestemt af hovedmotiverne bag såvel pietismen som herrnhutismen, dvs. både ser behovet for at fremhæve nødvendigheden af omvendelse, tro og et helligt liv (pietismens hovedmotiv), og – med henblik på at give den troende fred, vished og frimodighed – ønsker at vise væk fra mennesket selv til det, som Jesus har fuldbyrdet én gang for alle (herrnhutismens hovedmotiv).

Rosenius' syn på l.u.r. i spændingen mellem pietisme og herrnhutisme

Rosenius sætter selv disse forhold i relation til læren om universel retfærdiggørelse, idet han flere steder ved sin behandling af l.u.r. henviser til den overordnede diskussion vedrørende herrnhutismen og pietismen. Og frem for alt er der som nævnt en nøje sammenhæng mellem hans eget syn på l.u.r. og hans stilling i spændingen mellem pietisme og herrnhutisme. Begge steder indtager han en midterposition:

Han tager afstand fra visse udformninger af en herrnhutisk forkyndelse – og går ikke ind for l.u.r. Hans principielle afvisning af l.u.r. er selvfølgelig bibelsk og dogmatisk begrundet, men den hænger desuden nok så meget sammen med de uheldige virkninger, han mener, den har haft på forkyndelsen og fromhedslivet. Og her er der netop tale om de samme uheldige ting, som Rosenius mener herrnhutismen i visse tilfælde kan føre med sig, og som gør ham skeptisk til træk ved nogle herrnhutiske retninger: ligegyldighed i forhold til omvendelsen, troen og det kristne liv.

Tilsvarende har Rosenius i sin stillingtagen til l.u.r. en distinktion mellem sag og udtryksmåde, som også har forbindelse med hans stilling i forhold til herrnhutismen. Han giver sin tilslutning til den sag, man vil give udtryk for med l.u.r. Med 'sag' mener han det 'anliggende', som tilhængerne af l.u.r. har, nemlig at fremhæve hvordan alt det, som er nødvendigt til frelse, *er* sket én gang for alle i og med Kristi død og opstandelse. Dette er således i overensstemmelse med hans grundposition inden for herrnhutismen, hvor vi finder det samme motiv. Samtidig reserverer han sig imidlertid over for udtryksmåden, idet han mener talen om verdens retfærdiggørelse kan nedtone eller negligere nødvendigheden af omvendelse og tro. Dette svarer igen til den distance, han trods sin herrnhutiske grundposition alligevel har til visse sider af den herrnhutiske forkyndelse, som efter hans mening kan have en tendens til nedtoning eller negligering af det samme.

På den anden side kan han – i alt fald i sine yngre år – i mødet med det, han ser som negative konsekvenser af pietismen, dels forsvare anvendelsen af tilspidsede udtryk, som f.eks. efter hans mening forekommer ved l.u.r., og dels selv i sin forkyndelse formulere sig på en måde, der kan være eller isoleret betragtet direkte er ensbetydende med en lære om universel retfærdiggørelse.

Hvordan kan vi forklare denne uoverensstemmelse mellem hans principielle standpunkt og hans praktiske forkyndelse? Det kan skyldes, at Rosenius' forkyndelse på en særlig måde er bestemt af og rettet imod situationen og behovet hos tilhørerne – noget som i øvrigt er et typisk pietistisk træk. I de tilfælde, hvor hovedmålgruppen har behov for at få fremhævet, at der ret beset ikke er nogle krav, de skal opfylde for at blive frelst, men at alt er fuldbyrdet, kan han i sin forkyndelse lade det ubetinget og uden begrænsning omfatte alle, som egentlig ifølge hans eget principielle syn kun gælder dem, som tror. At det indbefatter alle mennesker skal være garanti for, at det har gyldighed for den enkelte, uanset hvordan det lykkes at opfylde de forskellige krav. Ud fra et principielt synspunkt kan man forudsætte de forbehold, som kommer eksplicit frem andre steder i Rosenius' fremstillinger, men i den praktisk-pastorale situation udelades de af hensyn til modtagernes situation.

Vi ser altså, at Rosenius' holdning til l.u.r. på samme måde som hans positionering i spændingen mellem pietismen og herrnhutismen hænger sammen med, at han i sin forkyndelse og undervis-

ning er meget opmærksom på den aktuelle situation i vækkelsesmiljøet og behovene hos tilhørerne. Det gør, at han på den ene side fremhæver nødvendigheden af omvendelse, tro og et helligt liv – hvilket både er intensionen hos modstanderne af l.u.r. og et af pietismens hovedmotiver – og på den anden side, for at give den troende fred, vished og frimodighed, ønsker at vise væk fra mennesket selv til alt det, som Jesus har fuldbyrdet én gang for alle – hvilket både er intensionen hos tilhængerne af l.u.r. og et af herrnhutismens hovedmotiver.

Debatten om l.u.r. og brydningen mellem pietisme og herrnhutisme

I forbindelse med sin deltagelse i debatten om l.u.r. sætter Rosenius denne *debat* i relation til *brydningen* mellem en pietistisk og en herrnhutisk kristendomsforståelse. Han gør opmærksom på, at l.u.r. i spændingen mellem pietismen og herrnhutismen er blevet en slags parole, der viser, hvad man ønsker at stå for, samtidig med at han får tydeliggjort, hvordan der i debatten om l.u.r. og ved brydningen mellem de to retninger er tale om en parallel mekanisme:¹²

Der er i begge tilfælde tale om en reaktion/modreaktion-mekanisme, hvor man ud fra sit særlige anliggende reagerer på det, man ser som en forkert vægtlægning i den anden parts teologi og praktiske forkyndelse og sjælesorg. Og reaktionen kommer da til udtryk ved, at man hver for sig lægger vægten på det modsatte af den anden part. Den herrnhutistiske part reagerer på pietismens påståede loviske teologi og forkyndelse (krav om omvendelse, tro og en ny, anderledes livsførelse) ved at lægge vægten på evangeliet – dvs. alt det som én gang for alle er fuldbyrdet – og en lære om universel retfærdiggørelse kan blive et konkret udslag af denne reaktion. Modsat kan den pietistiske part reagere imod det, der ses som en ensidig betoning af evangeliet (alt er én gang for alle fuldbyrdet og i orden) gennem en fremhævelse af loven – d.v.s. krav om omvendelse, tro og et helligt liv – og det kan i en given situation manifestere sig i en modstand mod læren om universel retfærdiggørelse.

Det er åbenbart den mekanisme, som gjorde sig gældende i forbindelse med splittelserne i det bornholmske vækkelsesmiljø.

Litteratur:

Hägglund, Bengt 1975: *Teologins historia*. Lund.

Rønn Pedersen, Finn 1990: *C.O.Rosenius og læren om universel retfærdiggørelse. Lærte C.O.Rosenius verdens-retfærdiggørelse*. København.

---

¹² Rønn Pedersen, 1990, p.138ff. og 165f.

- Stormark, Konrad 1981: *En for alle og alle i en. Blad fra nyeangelismens historie og teologi*. Oslo.
- Söderlund, Rune 1979: 'Läran om den universella rättfärdiggörelsen i teologihistorisk belysning. *Svensk Teologisk Kvartalskrift*, nr.3-1979, 114-129.
- Söderlund, Rune 2000: 'Svensk evangelisk väckelse på Bornholm'. *Bornholmske Samlinger*, III. række, bd. 14, 143-154. Rønne.
- Wisløff, Carl Fr. 1949: 'Rosenius og læren om verdensrettferdigjørelse. Lærte Rosenius at folk ligger i helvete med tilgitte synder?' *Fast Grunn*, nr.2-1949, 96-104. Oslo
- Aalen, Leiv 1952: *Den unge Zinzendorfs teologi*. Oslo.
- Aalen, Leiv 1982: *Dogmatisk Grunnriss*. Skrivestua Menighets-fakultetet.